

Vierslagleren: opleiden van (toekomstige) innovatieve kartrekkers

Master(w)aardig¹

Ellis van Dam

Scholen staan volop in de maatschappelijke belangstelling. Kranten en nieuwssites plaatsen bijvoorbeeld artikelen waarin de overheid resultaten wil zien van de investeringen die zij doet, ouders en de overheid willen passend onderwijs voor hun kind en in recente vaktijdschriften en boeken tref je handreikingen aan om nog beter om te gaan met de verschillen tussen leerlingen (activeren en differentiëren) en de leeropbrengsten van de school. Kortom; er wordt veel van schoolteams en directies gevraagd, wat niet allemaal (tegelijkertijd) kan worden gerealiseerd. Steeds opnieuw staat men voor de (verantwoording van de) keuze: wat willen wij met dit budget deze kinderen, in deze specifieke situatie, in deze tijd op wat voor manier leren, waarom en met welk doel?

Tegelijkertijd is er op dit moment nog sprake van krimp in delen van ons land. Leraren moeten in een kleiner team alles doen wat nodig is om de school draaiende te houden. Jonge pas afgestudeerde meesters en juffen staan te trappelen om aan de slag te gaan, maar op veel scholen is geen formatie om hen aan een baan te helpen...

De master Vierslagleren is een innovatief project en een kans voor basisscholen om in de hierboven geschetste situatie toch een startende leraar gedurende twee jaar aan het team toe te voegen, zonder dat dit op de formatie drukt. Een teamlid krijgt de mogelijkheid om de master te volgen, de starter vervangt en doet aldus werkervaring op. Samen volgen zij de master en geven met het team een innovatie vorm op school, passend binnen de schoolontwikkeling en het schoolbeleid, geflankeerd door praktijkonderzoek. De schoolleiding kan facultatief colleges volgen en is op de KPZ met de leidinggevenden van de master in gesprek over de consequenties van deze innovaties voor school en pabo. De rol van de directeur en bestuurder is van cruciaal belang voor de schoolontwikkeling: zij creëren de randvoorwaarden voor de innovatie en hebben een leidende en sturende rol, vanuit een heldere visie op het onderwijs op hun scholen.

Hieronder beschrijven we wat masterstudenten in het eerste jaar in grote lijnen leren, waartoe zij worden opgeleid en wat dit tot nu toe al aan resultaten heeft opgeleverd.

Praktijkgerichtonderzoek en academische vaardigheden

¹ De master Vierslagleren is gebaseerd op de Interactummaster Leren en Innoveren en volgt het examen- en toetskader van deze master, die in Utrecht wordt uitgevoerd. Dit schooljaar is in Helmond ook een master Vierslagleren van start gegaan. De Interactummaster komt voort uit het Interactumlectoraat 'Kantelende Kennis'.

In het eerste jaar doen de koppels van een zittende en een startende student op de eigen praktijk gericht onderzoek, in het kader van de schoolontwikkelingsvraag van de basisschool. Na een systematische bevraging van theorie en praktijk worden concrete, beredeneerde interventies ontworpen, uitgevoerd en geëvalueerd.

Studenten leren academische vaardigheden, zoals kritisch denken en redeneren, argumenteren en schrijven. Ze lezen internationale en nationale wetenschappelijke boeken en vaktijdschriften, bezoeken congressen en netwerkbijeenkomsten en raadplegen experts. Met als resultaat dat zij expertise opbouwen van het thema waar de school zich op wil ontwikkelen. Zo ontwikkelen zij zich tot iemand met 'inhoudelijk gezag', die het team kan informeren, inspireren en voorgaan in de verandering die de school wil doormaken. Ze schrijven een artikel over de resultaten van hun onderzoek voor een vaktijdschrift, zodat leraren van andere basisscholen ervan kunnen meeprofiten. Dit jaar zijn enkele artikelen daadwerkelijk gepubliceerd!

We hebben van schoolleiders begrepen dat er al eerste effecten zichtbaar worden op de deelnemende scholen:

- het team denkt actief mee over de schoolontwikkeling, teamleden lezen meer dan voorheen vakliteratuur en zijn zich ervan bewust dat anderen hun soms voorgingen in de schoolontwikkeling, zodat zij niet het wiel opnieuw hoeven uitvinden en hun voordeel kunnen doen met aanbevelingen. Er is bewustwording van het thema en dat alle teamleden een steentje kunnen en mogen bijdragen, in hun eigen tempo en uitgaand van hun kwaliteiten.
- De zittende leraren delen hun praktijkervaring met de starters zodat deze zich snel kunnen inwerken op school, en de starters delen hun onderzoekservaring met de zittende leraren, zodat deze er eerder grip op krijgen dan wanneer het alleen op de opleiding zou worden overgedragen.
- Op school wordt nu systematischer en doelgerichter gekeken naar de schoolontwikkelingsvraag, vanuit verschillende perspectieven. De studenten presenteren namelijk ook valkuilen en tegengeluiden, waardoor een te optimistische verwachting over het ontwikkelingstraject realistischer wordt.

En op het moment dat de studenten het onderzoek in hun klas hebben afgerond gaan ze op innovatiesafari: ze krijgen praktische instrumenten in handen die helpen om daadwerkelijk een innovatie van de grond te tillen.² De schoolteams benoemen zelf een 'heet hangijzer'; iets waar ze daadwerkelijk een oplossing voor zoeken. Een aantal van de ingebrachte casussen wordt uitgekozen en de studenten gaan in groepjes op deze scholen aan de slag. Hier ontdekken ze dat je, met kleine stapjes, zonder een al te ingewikkelde theoretische voorbereiding al doende veranderingen en vernieuwingen teweeg kunt brengen. Ze ervaren de "implementatiedip": na het aanvankelijke enthousiasme komen er beren op de weg....Om vervolgens, met de benodigde begeleiding (op afstand) van tutores³

² Dit wordt mede begeleid door Kennisland, een groep professionals die 'met de beide benen op de grond' en 'hands on' met groepen studenten op de scholen werken.

³ Een tutor is een begeleider van de studenten, die het leerproces van een groepje studenten (de leerkring), in principe gedurende twee jaar volgt en ze helpt de theorie te verbinden met hun dagelijkse schoolpraktijk.

Leren innoveren: volgens het boekje en 'out of the box'

De innovatie waarmee de twee masterstudenten aan de slag zijn doet er echt toe: hun eigen leerlingen, ouders, teamleden, de directie, de stichting: iedereen heeft er belang(en) bij en is er op de één of andere manier bij betrokken. Dit betekent dat ze als collega's en toekomstige kartrekkers van vernieuwingen enerzijds volop in de dynamiek van het veranderproces zitten; denk aan weerstand tegen de verandering, het niet bij kunnen benen ervan, niet goed weten waar het nu naar toe moet of wat de urgentie is.... Het unieke aan deze master is dat de helft ervan plaatsvindt op de eigen school: in de vorm van praktijkgericht onderzoek, bijdragen aan teambijeenkomsten, gesprekken met de betrokken leidinggevenden en lidmaatschap van een klankbordgroep of stuurgroep waarin een afvaardiging van het team is vertegenwoordigd. En anderzijds dienen ze op de opleiding steeds op een respectvolle manier die alledaagse werkelijkheid te ontstijgen: ze bestuderen (internationale wetenschappelijke) literatuur, reflecteren erop, onderwerpen hun praktijk aan een kritisch onderzoek, leren zaken theoretisch te onderbouwen, spiegelen zich aan elkaar en andere praktijken in een leerkring met medestudenten onder leiding van de tutor.

We kiezen twee benaderingswijzen: in de eerste plaats behandelen we actuele veranderkundige theorieën, die in de vorm van opdrachten worden gekoppeld aan de praktijk. Dit geeft de studenten handvatten om de juiste interventies op hun school te kunnen doen. Ze houden zich bezig met vragen zoals: In welke fase van verandering bevindt het team zich? En wat is nodig om een volgende stap te kunnen zetten?

-voorbeeld in kader: interview met directeur over de vraag onder de vraag: wat doet er echt toe bij ons op school, waarom willen we nu eigenlijk echt veranderen/vernieuwen?

In de tweede plaats gaan de studenten op innovatiesafari: zoals hierboven al is beschreven gaan de studenten in groepjes op een aantal scholen daadwerkelijk in drie (!) dagen een verandering die er voor de desbetreffende school toe doet vormgeven. Hier ervaren studenten aan den lijve hoe het is om met beperkte middelen een vernieuwing, out-of the box-daadwerkelijk vorm te geven terwijl de school gewoon open is en alles doorgaat....

De professionele identiteit van de *teacher leader*: werken vanuit overtuigingen, gevoelens en waarden

Een aantal gastdocenten inspireert de studenten en schoolleiders met filosofische en pedagogische bespiegelingen over drijfveren van leraren. Wanneer de schoolteams handelen vanuit een heldere visie op wat ertoe doet in het werk: "*What makes you come alive*⁴" bouwen zij als het ware een hitteschild om de school. Zo zijn ze in staat om koers te blijven houden en niet mee te gaan in de waan van de dag. De masterstudenten worden opgeleid tot *teacher leader*;

⁴ Uitspraak van theoloog Prof. Bert Roebben, hoogleraar aan de technische faculteit van de universiteit van Dortmund.

een kartrekker van vernieuwingen die handelt op basis van inhoudelijk gezag. Van een *teacher leader* mag worden verwacht dat deze weet waarvoor hij/zij gaat en staat en dit aan anderen kan verwoorden. Daarnaast kan deze kartrekker, die geen lijnverantwoordelijkheid heeft, een professionele dialoog voeren met het team over dergelijke zaken om op basis daarvan de teamvisie te herijken of opnieuw te formuleren. Dit vraagt meer dan alleen door middel van een zelfevaluatie kunnen reflecteren op het bezitten van benodigde competenties.⁵ Daarom voeren de studenten ook op dit terrein van pedagogische, filosofische en ethische kwesties een praktijkgericht onderzoek uit.

Één of meerdere kritische incidenten uit de biografie van de student vormen het uitgangspunt. Deze incidenten zijn van invloed op het handelen als leraar of op de veranderende rol van de student in het team. Denk bijvoorbeeld aan een student die op school merkt dat hij/zij in de bouwvergadering wordt overvleugeld door collega's, het lukt niet om te gaan staan voor de zaak. Dit blijkt een patroon te zijn, dat al is ontstaan in het gezin waar de student opgroeide, bijvoorbeeld "de jongste zijn". De student leest een boek van een gezaghebbende filosoof of pedagoog op dit terrein, verheldert op grond hiervan zijn eigen biografische verhaal en komt tot een onderzoeksvraag. Deze wordt met behulp van een bijpassende methodologie onderzocht en de resultaten worden gepresenteerd in de leerkring. De leerkring ontwikkelt zich aldus tot een professionele leergemeenschap, waarin studenten onder afnemende begeleiding van de tutor leren van en met elkaar, gericht op het doel: zich bekwamen in de rollen van de teacher leader.⁶

We zijn net gestart met het tweede jaar van de master en we zijn onder de indruk van de energie en grote betrokkenheid van onze studenten. Het is prachtig om te zien hoe zij zich ontwikkelen. We verwachten dat deze studenten, samen met hun team en de schoolleiding relevante verbeteringen realiseren die leiden tot kwaliteitsverhoging in het primaire proces. En daar worden leerlingen beter van. Daar doen we het allemaal voor! Ondertussen zijn er ruim 50 enthousiaste en gemotiveerde studenten begonnen in het eerste jaar. We houden u op de hoogte en zullen in een volgend artikel ingaan op de inhoud en resultaten van het tweede jaar.

⁵ In de master leren en innoveren & Vierslagleren dienen studenten 7 competenties te ontwikkelen. (Verwijzing naar document?).

⁶ De 7 te verwerven competenties zijn geconcretiseerd en uitgewerkt in 5 rollen van de teacher leader.